

неологизации (на примере прилагательного *оранжевый*) // Функциональная лингвистика: сб. науч. работ / Крымский республ. ин-т последипломного педагогического образования; науч. ред. А.Н. Рудяков. - № 2. Том № 1. – Симферополь, 2011. – С. 219-221; **5.** *Вербицкая Л.А.* Русская лексика эпохи перестройки // Проблемы учебной лексикографии: Состояние и перспективы развития. Материалы общесоюзной конференции. – Симферополь, 1992. – С. 40; **6.** *Грачев М.А., Мокиенко В.М.* Историко-этимологический словарь воровского жаргона. – СПб, 2000. – С. 38-40; **7.** *Даль В.И.* Толковый словарь живого великорусского языка: В 4-х Т. – М., Т. I. – С. 86; **8.** *Ожегов С.И.* Словарь русского языка. – М., 1953. – С. 469; **9.** Большой толковый словарь русского языка / Гл. ред. С.А. Кузнецов. – СПб, 2001. – С. 74; **10.** *Туровська Л.В.* Засади створення «Словника нових слів та значень» // Наконий вісник Волинського національного ун-ту ім. Лесі Українки. – 2010. - № 8. – С. 404; **11.** *Костомаров В.Г.* Слово *беспредел* и активизация бессуффиксных существительных // Филологический сборник (к 100-летию со дня рождения акад. В.В. Виноградова). – М., 1995. – С. 261; **12.** Словарь перестройки / Сост. В.М. Максимов и др. – СПб, 1992. – С. 24; **13.** *Ожегов С.И., Шведова Н.Ю.* Толковый словарь русского языка. – 4-е изд., дополн. – М., 1999. – С. 22; **14.** Большой толковый словарь русского языка / Гл. ред. С.А. Кузнецов. – 2001, СПб. – С. 74; **15.** *Гавриленко Ю.Ю.* Указ. работа; **16.** *Кибрик А.В.* Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания. – М., 1992. – С. 27-28.

Іваненко І.М., Берещук О. (Київ, Україна)

Білінгвізм як ознака мовної ситуації в сучасній Україні

У статті розглянуто явище білінгвізму, прояви міжмовної білінгвальної паронімії та приклади типів україно-російської інтерференції.

Ключові слова: білінгвізм, титульна нація, інтерференція, міжмовна білінгвальна паронімія, полілінгвальність.

В этой статье рассматривается такое явление как билингвизм, проявление межъязыковой билингвальной паронимии и примеры типов украинно-русской интерференции.

Ключевые слова: билингвизм, титульная нация, интерференция, межъязыковая билингвальная паронимия, полилингвальность.

The article deals with bilingualism, the manifestation of interlinguistic bilingually paronyms, and gives examples of the types of Ukrainian – Russian interference.

Key words: bilingualism, titular ethnic group, interference, interlingual bilingually paronyms, multilingualism.

Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно.
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде. Вірно і слухняно
Нехай вона щоразу служить Вам,
Хоч і живе своїм живим життям.

Максим Рильський

Масова міграція людей в сучасному світі, суміжні шлюби, співіснування людей з різними культурними і мовними знаннями, все це призвело до того, що вивчення білінгвізму стало проблемою не конкретно взятої держави, а здобуло світові масштаби. Однак кожна держава вирішує міжетнічні, міжкультурні та міжмовні проблеми самостійно, в залежності від соціальних і політичних передумов.

Мова є надзвичайно важливим чинником існування й збереження національної ідентичності. Масове усвідомлення належності до однієї мовно-культурної спільноти – запорука політичної стабільності держави, тому громадський інтерес до сучасної мовної ситуації, що склалася в Україні, помітно виріс. Ця мовна ситуація визначається як українсько-російський білінгвізм, або двомовність.

Висвітленню проблеми білінгвізму присвячені праці низки мовознавців: В.Авроріна, Х.Багірова, І.Білодіда, Ю.Дешерієва, К.Ханазарова, Ю.Жлуктенка, Г.Іжакевич, І.Курдюмової, Л.Масенко, Л.Нікольського, Н.Пашковської, Л.Ставицької, О.Ткаченка, В.Труба, Ф.Філіна, Н.Шумарової, В.Русанівського, В.Іцковича, Б.Шварцкопф.

Однак, елементарна термінологічна невпорядкованість опису сутності та механізму білінгвізму сприяла виникненню протиріч у тлумаченні поняття. Р.Фрумкіна зазначає, що термін «двомовність» завжди був нечітким, а сьогодні його значення не просто розмилося, але й розглядається в колі соціальних проблем [4, 165].

Метою роботи є дослідження явища білінгвізму в Україні.

Мета зумовлює розв'язання таких завдань: 1) з'ясувати визначення явища білінгвізм, 2) виділити основні принципи україно-російської інтерференції.

Білінгвізм – поширене мовне явище, яке спостерігалось в різні часи в різних народів світу. Білінгвізм виникає там, де наявні тісні соціально-економічні зв'язки і співіснують представники різних етнічних груп, які говорять різними мовами. Явище білінгвізму притаманне багатонаціональним країнам. Україна не становить виключення.

Для подальшого дослідження, важливо визначити сам термін «білінгвізм».

В. Аврорін зазначає, що «двомовність має місце тоді, коли колектив, крім рідної мови, володіє ще будь-якою, здатною виконувати ті ж функції, що і рідна... найчастіше ці функції розділяються між мовами, але важливим є те, що за рівнем володіння ними вони обидві здатні виконувати в певному колективі ті самі функції, а це є можливим за умов відсутності значної різниці у ступені володіння й активності користування обома мовами. Тож, двомовність починається тоді, коли ступінь володіння другою мовою максимально наближений до ступеня володіння першою» [1, 51].

Досліджуючи проблему білінгвізму Б.Шварцкопф та В.Іцкович зауважують, що двомовність – це «зазвичай активне володіння двома мовними системами. Проте в сучасному суспільстві, за масового прагнення до оволодіння другою мовою (або другими мовами), за умов активного поширення іншомовної літератури, виникає ситуація, коли друга мова, за двомовності, виступає не в усіх своїх функціях» [3, 127].

За словами Н. Імеладзе, «білінгвом може бути названа та людина, яка володіє (на певному рівні) двома мовами, тобто індивід, який використовує дві мовні системи для спілкування, для комунікації, коли його свідомість спрямована на смисл висловлювання, а форма являє собою засіб вияву цього смислу» [2, 32].

Білінгвізм є дуже гострим питанням сьогодення в Україні. Узаконений білінгвізм в умовах домінування російської мови за радянської доби і політика мовного нігілізму впродовж наступних років незалежності спричинив глобальну національну деградацію українського народу. Мова титульної нації – *українська* – знову почала сприйматися широкими колами як «відстала», «непрестижна», а держава всіма можливими шляхами потурає та підіймає питання двомовності. Це стало прецедентом на всьому пострадянському просторі, де російська мова є допоміжним засобом спілкування (наприклад, між естонцем і білорусом, які не знають мови одне одного, але обидва володіють російською).

Всі нації для власної самореалізації послуговуються національною мовою, а інші більш поширені мови вживають виключно для міжнаціонального спілкування, в разі взаємного розуміння цілком допустиме і спілкування двома мовами – кожна нація своєю рідною. Задля такого міжнаціонального спілкування немає потреб в узаконенні кожної з цих мов. Основний принцип білінгвізму полягає в тому, що головна позиція в країні належить мові титульної нації, всі інші існують як мови національних меншин (у певній державі) або як мови міжнаціонального

спілкування. Другий принцип білінгвізму – вільне володіння обома мовами. Це означає, що кожен громадянин повинен розуміти і розмовляти вільно обома мовами. Сьогодні спостерігається жорстока підміна понять: російська мова ототожнюється з майже «національною», в той час як насправді є псевдонаціональною для українців.

Російсько-український білінгвізм не може розглядатися у своєму традиційному сенсі. Зазвичай, полілінгвальність розглядається як явище позитивне, оскільки з кожною новою, опанованою мовою, відкривається цілий особливий світ нових культурних традицій, що збагачує світогляд, розширює пізнання та сприяє діалогу цивілізацій. Недаремно ж перекладачі говорять словами Й.В. Гете: «Скільки мов ти знаєш, стільки разів ти людина».

Якщо прослухати російську мову у «виконанні» росіянина та українця – різниця буде очевидною. І справа не лише в явному акценті, глухому *г* та явно вираженому *о*. Перелічене можна виправдати, хоча іноді це не так і легко. Навіть ті українці, які вважають, що розмовляють «широю» російською мовою, не володіють літературними нормами. Абсолютно кожного російськомовного українця мовна впізнати за його розмовою. Білінгвальні помилки, особливо якщо людина не стежить за культурною власного мовлення, можуть зберігатися впродовж всього життя. Ось лише декілька прикладів російсько-української інтерференції.

1. **Орфоепія.** З орфоепічної точки зору вимова голосних звуків не спричиняє жодних труднощів. В ненаголошеному складі після твердих приголосних голосні *а* і *о* співзвучні з [а] (дома, сама), таке вимовляння називається акаючим і пов'язано з редукцією – ослаблення артикуляції ненаголошених звуків і зміна їхнього звучання. Наприклад, росіянин скаже: *молоко* – [м'ялако], *корова* – [к'ярова], *сковорода* – [ск'яв'яръда], *провода* – [пр'яв'ялька], тоді як українець – [малако], [карова], [сковорода], [проволка]. Після м'яких приголосних ненаголошені *а*, *я*, *о* і *е* співзвучні з *і*: *в лесу* – в л[и]су, *к пяти* – к [п'и]ти', *часы* – ч[и]сы, українець же говорить: в л[e]су, к п[я]ти, ч[а]сы. Акання та ікання являються головною складовою російської літературної мови. Розмовляти такою манерою для українця – надскладна задача. Основні норми вимови приголосних звуків пов'язані з оглушенням та уподібненні. У російській мові відбувається обов'язкове оглушення дзвінких приголосних в кінці слова: *хле[n]*, *са[m]*, *ду[n]*, в той час як українцю властиве чітке вимовляння всіх звуків: *хле[б]*, *са[д]*, *ду[б]*. Уподібнення спостерігається при сполуці *жс*, *сж*, *си*, *зи*, *чи*, *чн*: *разжатъ* – ра[ж:]ать, *дождь* – до[ш'и'] і до[шт']', *конечно* –

коне[шн]о, скучно – ску[шн]о, прачечная – праче[шн]ая, горчичник – горчи[шн]ик, ячниця – яи[шн]ица. Натомість українці говорять так, як слово пишеться, не звертаючи увагу на орфоепічні норми російської мови.

2. **Акцентологія.** Порушення акцентуальних норм російської мови українців виникає через вплив наголосу в рідній мові, тому деякі українці кажуть російською: *обеспечение, звонит, торты, ракушка, баловать, новорожденный, квартал, крапива, свекла, облегчить, феномен, документ, кухонный, звонит, газопровод, жалюзи, ампер, средства, свекла, начать, заблокировать, мельком* замість правильного: *обеспечение, звонит, торты, ракушка, баловать, новорожденный, квартал, крапива, свёкла, облегчить, феномен, документ, кухонный, звонит, газопровод, жалюзи, ампер, средства, свёкла, начать, заблокировать, мельком*.

3. **Морфологія.** Морфологічна інтерференція охоплює категорію роду, числа, а також окремі граматичні форми іменників, прикметників, займенників чи дієслів. Морфологічні системи споріднених української та російської мов дуже подібні у плані окремих граматичних категорій. Проте кожна із мов має свою специфіку. *Нет партизанов, по улицах, абрикоса, тудю, сюдю, вафлев, ставень, концертный зал, продажа табака, ихняя очерет, был на балу, французская кадрили, гвоздьми* а треба: *нет партизан, по улицам, абрикос, тем путем, этим путем, вафель, ставня, концертная зала, продажа абаку, их очередь, был на бале, французкий кадрили, гвоздями*.

4. **Лексикологія.** Така інтерференція пов'язана з вживанням слів у невластивому їм значенні, запозиченні ненормативних для російської мови лексем. Вживаючи слово в мовленні потрібно слідкувати, щоб його лексичне значення було реалізовано правильно, а також, щоб слово точно передавало сенс повідомлення. Застосування українців також спостерігається у спонтанному мовленні: *буряк (свекла), хата (дом), гроші (деньги), равлик (улитка), олія (масло), базар (рынок), цибуля (лук), краватка (галстук), кома (запятая)*.

5. **Фразеологія.** *Поможет как мертвому кадило* (замість: *поможет как мертвому припарка*). *Ищи ветра в поле* (замість: *поминай как звали*). *Сам не гам и другому не дам* (замість: *собака на сене*). *Как репьяк пристал* (замість: *Пристал как банный лист*).

6. **Синтаксис.** *Эта книга научила меня честности, смелости и уважать друзей* (замість: *эта книга научила меня честности, смелости и уважению к друзьям*). *Последнее, на чём я остановлюсь, это на вопросе о Ленском* (замість: *последнее, на чём я остановлюсь, это вопрос о Ленском*).

Я видела это на собственные глаза (замість: *я видела это своими собственными глазами*). *Она была у них за кухарку, за горничную* (замість: *она служила у них кухаркой, горничной*). *Вслед ему послали письмо* (замість: *вслед за ним послали письмо*). *Купить дрова для зимы* (замість: *купить дрова на зиму*). *Я скучаю за тобой* (замість: *я скучаю по тебе*).

Хотілося б зосередитися саме на лексичному рівні та зазначити, що у російській мові українців частими є випадки плутання значень паронімів, яка виникає, по-перше, в результаті незнання або ж нечіткого уявлення значення слова і всіх його стилістичних властивостей, по-друге, при неправильному зближенні семантики і фонетичної форми різних слів. Міжмовна білінгвальна паронімія може виникнути, коли білінгв використовує полісемантичні слова, які типологічно не схожі в своїй семантиці. Таким чином, проявляється міжмовна білінгвальна паронімія. Наприклад: *Василий закрыл на замок* (замість: *запер дверь на замок*). *Телеграмма пришла обратно за отсутствием адресанта* (замість: *адресата*). *В вестибюле гостиницы сидели командировочные»* (потрібно *командированные*).

Міжмовна паронімія може виникати в результаті зближення однокореневих і різнокореневих слів. Наприклад: *Они думали, что бабушка перед смертью расскажет* (замість: *выдаст*) *тайну*. *Мать одела* (потрібно *надела*) *на ребенка пальто*. *В армию забрали* (замість: *призвали*) *моего лучшего друга*. *Мы должны были бежать* (замість: *пробежать*) *100 метров*. *Фермеры выращивают* (замість: *производят*) *много мяса и молока*.

Таким чином, аналіз неправильного вживання висловлювань білінгвів дає змогу виділити шість типів інтерференції: орфоепічний, акцентологічний, морфологічний, лексичний, фразеологічний, синтаксичний. Українці-білінгви вживають слова в невластивому йому значенні, з неправильним наголосом, будують незрозумілі синтаксичні конструкції.

Варто відзначити, що під впливом російської мови, наша українська мова почала втрачати свою самобутність. Занехання української мови, знеохоче громадськість освоювати літературну українську мову. Тому для нашої держави є сенс вести мову про так званий ненормативний білінгвізм, коли особа володіє обома мовами на дуже низькому рівні. Українці втрачають компетенцію в обох мовах.

Хотілося б наголосити, що на запитання, якою мовою ви розмовляєте, більшість українців відповідь – російською, а на запитання, яка мова вам рідна, та ж більшість, не вагаючись, відповідь – українська.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аврорин В.А. Двухязычие и школа // Проблемы двухязычия и многоязычия. – М.: Наука, 1972. – С. 49 – 62; 2. Имеладзе Н.В. Некоторые вопросы типологии билингвизма // Психологические и лингвистические аспекты проблемы языковых контактов. – Калинин: Калининский государственный университет, 1978. – С. 31 – 41; 3. Ицкович В.А., Шварцкопф Б.С. Пассивное двуязычие и культура родной речи. – М.: Наука, 1972. – С. 127 – 130; 4. Фрумкина Р.М. Психолингвистика / Р. М. Фрумкина. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 320 с.

Калениченко М.М. (Київ, Україна)

Місцевий відмінок як крайня периферія морфологічного вираження суб'єкта у безособових реченнях чеської мови

У статті розглядаються безособові речення у чеській мові. Основну увагу приділено способам та засобам морфологічного вираження суб'єкта, семантичним і структурним параметрам таких безособових одиниць.

Ключові слова: *безособове речення, предикативна основа, структурна модель, семантична група.*

В статье рассматриваются безличные предложения в чешском языке. Особое внимание обращается на способы морфологического выражения субъекта, семантические и структурные параметры данных безличных единиц.

Ключевые слова: *безличное предложение, предикативная основа, структурная модель, семантическая группа.*

The article deals with impersonal sentence of Czech language. Basic attention is spared the semantic and structural parameters of such impersonal units, means morphological expressions of the subject.

Key words: *impersonal sentence, predicate stem of the sentence, structural pattern, semantic group.*

У слов'янському мовознавстві безособові конструкції ґрунтовно досліджено з боку їх формально-ґраматичної організації (роботи Є.М.Галкіної-Федорук, В.В.Бабайцевої, Ю.В.Локшина, Г.М.Чирви, Л.І.Василевської, Я.Бауера, В. Шмілауера, Ф.Данеша та ін.), так і з боку семантичної моркованості. Вивчення особливостей синтаксичної структури односкладних речень дозволило встановити специфіку лексико-ґраматичних засобів, що оформлюють їх ґраматичний центр, виявити їх синтаксичну маркованість, співвіднесеність з іншими комунікативними